

Obsessiona yhteiskunta¹

Ajan lyhyt historia

Kun annoin *Tiedotustutkimuksen* numerossa 4–5/2003 julkaistulle kirjoitukselleni otsikon ”Mediumteoria yhteiskuntatieteen yhteiskuntatieteellisenä metodologiana”, koetin ladata siihen paljon, teemani ja ohjelmani kokonaisuudessaan. Aluusio on näet Yrjö Ahmavaaran *Yhteiskuntatieteen kyberneettiseen metodologiaan* vuodelta 1969, silloiseen yhteiskuntatieteeseen ja siihen, mitä yhteiskuntatieteissä ja -tieteille on sittemmin tapahtunut. Kausi on suunnilleen sama kuin oma yhteiskuntatutkijan aikani. Se puolestaan liittyy enemmän kuin tiiviisti Tampereen yliopistoon, entiseen Yhteiskunnalliseen Korkeakouluun, jossa on vieläkin yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, tiedekunnassa yhteiskuntatieteitä. Siinä on myös yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos (oma laitokseni), jossa yhteiskuntatutkimuksen keskus, joka ilmoittaa harjoittavansa yhteiskuntaan kohdistuvaa tutkimusta. Jos siis sitä akateemisen tieteenharjoituksen kautta, johon otsikko viittaa, jokin on askarruttanut niin ainakin ja ehkä ennen muuta *yhteiskunta*.

Pysähtyneisyys ei ole kaudelle erityisemmin ominaista. Sen alussa on muun ohessa yhteiskuntakybernetiikkaa eli yhteiskuntasysteemin säätelyoppeja, sitten tulee käänne, jonka jälkeen on vallan muuta kuin kyberneettisiä ohjausoppeja. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteissä on tapahtunut, sanoo Erkki Karvonen (2000), ”1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä tieteellinen vallankumous, on tapahtunut ns. kielellinen käänne (*linguistic turn*) ja on alettu ajatella ns. sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti.” Sosiaalinen konstruktionismi lähtee käsityksestä, ”että inhimillinen maailma ja todellisuus rakennetaan sosiaalisesti ja erityisesti kielien kautta”; siten ”se liittyy koko ihmistieteiden kenttää ravistelleeseen kielelliseen käänteeseen”, vahvistaa Anu Pentikäinen (1999).

Alussa oli siis kybernetiikkaa eli yhteiskuntasysteemin ohjausoppeja. Sitten tuli lingvistinen käänne sosiaaliseen konstruktionismiin, laadulliseen tutkimukseen, ”merkitysten maailmaan” (Lehtonen 1996) – ja kulttuuri- ja ihmistieteiksi itsensä ristineiden yhteiskuntatieteiden puheenparresta alkoivat kadota yhteiskuntaa ja yleistä, viestinnän tutkijoiden vokabulaarista yleisöäkin tarkoittavat termit ja käsitteet: Viestimet asettavat ”meidät”, Ismo Silvo sanoo (1991, vi), suuren yleisön asemesta ”yksittäisiksi katsojiksi ja [enintään] perheyleisöiksi”. Ien Ang näkee (1991, 164) yhdeksi kokonaisuudeksi käsitetyn yleisön asemesta ”miljoonittain [yksilöllisiä] tilanteita”. Ei tarvita, Jari Ehrnrooth päättää (1994, 66), ”pyhää yhteyttä eikä yhteisen mielen karttoja. Kukin luo omansa ja jakaa sitä niiden kanssa, joiden kanssa jaettavaa on.” Yleisön asemesta, Klaus Bruhn Jensen tulkitsee (1990, 57), on miljoonittain valitsemia kuluttajia, joilla ”on kaikki kyky antaa oma

mielensä sille, mitä viestimet tarjoavat”. Esa Sirkkusen ja Risto Kuneliuksen haastattelema (1996, 68) John Hartley sanoo saman kuin Ang: ”Televisioyleisöä ei ole olemassakaan, se on fiktio”. Burgess, Harrison ja Maiteny näkevät (1991, 499) enintään ryhmiä, jotka ”luovat aktiivisesti merkityksiä teksteistä [...] jokapäiväisen elämänsä konteksteissa”.² Suuntauksen huipentaa tahollaan aikakauden huomattava yhteiskunta-ajattelija: ”And, you know,” sanoo Margaret Thatcher vuonna 1987 *Women’s Own* -lehdessä, ”there is no such thing as society. There are individual men and women, and there are families” (Deer i.v.; Lane 1988).

Näin yhteiskuntatieteisiin jää yhteiskunnan mentävä aukko, jonka reunoilla esiintyy enää ”yhteiskunnallisia ilmiöitä” ja ”sosiaalista todellisuutta” kuten siinä yhteiskuntatieteiden opinto-ohjelmassa, joka tarkastelee ”yhteiskuntatutkimuksen merkitystä yhteiskunnallisten ilmiöiden tulkittamisessa, selittämisessä, ymmärtämisessä ja muuttamisessa” ja perehdyttää ”erilaisiin keinoihin lähestyä sosiaalista todellisuutta, keskeisimpinä merkitysten tutkiminen, diskurssianalyysi, retoriikka, narratiivisuus, keskusteluanalyysi, toimintatutkimus ja etnografia” (Yleis- ja kieliopinnot 2004).

Kaltaiselleni epäsosiaaliselle ja kankealle ihmiselle kääntyileminen suuntausten mukaan on työlästä. Vaivan välttääkseni pohdin jo käänteen aikana, yhteiskuntatieteilijä kun olen, mahdollisuutta pitäytyä yhteiskunnan – nimenomaan yhteiskunnan eikä jonkin muun – tutkimukseen myös lingvistisen käänteen jälkeisessä tilanteessa. Uudempi ihmis- ja kulttuuritiede menetti yhteiskunta-analyysin kykyään; johdonmukaisimmat luopuivat Thatcherin esimerkkiä seuraten yhteiskunnan ideastakin. Aikakauden alkuunkaan ei ollut paluuta. Paluun esti se, että takanapäin näkyi, kuten Jürgen Habermas sanoo (1990, 35, 27; käänös Veikko Pietilän) “[i]tse itseään hallitseva ja taloudellisesta uusintamisestaan lähtien kaikkia elämänalueitaan suunnittelulaisäädännöllä ohjelmoiva yhteiskunta”, jota vastaavat ”holistiset yhteiskuntakäsitykset eivät saa otetta funktionaalisesti eriytyneestä yhteiskunnasta”, jollainen oli siis kuitenkin syntynyt, suunnittelulainsäädännön tuloksena tai siitä huolimatta. Minkä metodologian pohjalta yhteiskuntatiede sitten pääsisi tutkimaan asiaansa? Pohdinnan tiivistetyn tuloksen esitin *Tiedotustutkimuksen* numeron 4–5/2003 kirjoituksessani: yhteiskuntatieteelle kyberneettisen ja lingvistisen asemesta yhteiskuntatieteellinen metodologia eli mediumteoria.

Ymmärtämisen hankaluus

Lehden toimitus hankki kirjoitukseni seuraksi samaan numeroon kaksi kommenttipuheenvuoroa, yhden Erkki Karvoselta (”Merkitystä ei saisi irrottaa toiminnasta”), toisen Sinikka Torkkolalta ja Jussi Naukkariselta (”Vuorovaikutuksen merkityksellisyydestä”). Kumpikin kommentti referoi tekstiäni moitteettomasti sanata-solla pääsemättä kuitenkaan paljoakaan sitä syvemmälle. Voi olla, että tekstini on vaikea; voi myös olla, että lingvistisen käänteen jälkeen yhteiskuntatieteellinen yhteiskuntatiede aukeaa vaivalloisesti millaisena tekstinä hyvänsä. Osaltani koetin kyllä tehdä pyrkimykseni niin selväksi ja yksiselitteiseksi kuin mahdollista: Mikä metodologia tarvitaan, että päästään tutkimaan yhteiskuntaa? Onko merkityksiin keskeisesti huomion kiinnittävä suuntaus (sosiaalinen konstruktionismi, laadullinen tutkimus, kulttuurintutkimus jne.) sellainen? Jos ei, niin mikä sitten?

Se tuli ymmärretyksi (Torkkola ja Naukkarinen, s. 26), että ”asettaessaan mediumteoreettisen idean yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perustaksi Pietilä ottaa ensisijaisesti kantaa yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen luonteeseen”. Oli siis kysymys metodologisesta esityksestä. Pietilän metodologinen asetelma ja sen rat-

kaisu – asetelma: on kaksi tutkimustapaa, yksi lähtee merkityksistä, toinen interaktioista; ratkaisu: yhteiskuntaan pääsee vain vuorovaikutuksia tutkimalla – sitä vastoin avautuivat kriitikoille huonommin. Esitän siksi asetelman ja ratkaisun vielä kerran.

Verrataan kahta yhteiskunnan määritelmää (ensimmäinen niistä Georg Simmelin): (1) siinä yhteiskunta, missä *vuorovaikutuksia*, (2) siinä yhteiskunta, missä *yhteisiä merkityksiä*. Kummanko yhteiskuntaan pyrkivä tutkijan omaksuisi? Että ihmisillä olisi *yhteisiä* merkityksiä (*pelkistä* merkityksistä ei löydy tietä yhteiskuntaan), heidän on täytynyt olla keskenään tekemisissä. Ollakseen tekemisissä toisensa kanssa ihmiset tarvitsevat kontaktin, heidän pitää kohdata toisensa, vaikka väliillisestikin – heidän kontaktinsa ja kohtaamisensa merkitsee heidän interaktiotaan. Interaktio siis ensin, yhteiset merkitykset vasta sitten. Jan Szczepanski ei sano aiheetta (1970, 143), että *tilakontakti* eli se laji interaktiota, jossa ”yksilöt huomaavat muut ihmiset, paikantavat heidät tilassa ja tulevat tietoisiksi heidän läsnäolostaan tietyssä tilassa”, on ”ensimmäinen ja perustana oleva vaihe ihmisten välisen sosiaalisen siteen syntyemisessä ja perusvaihe sosiaalisen ryhmän syntyemisessä”; yhteiskunnan ensimmäinen elementti. Kuten muutamia muitakin kunta-loppuliitteen yhdyssanoja ”yhteiskuntaakin” käytetään ”suurista oliokokonaisuuksista” (CD-Perussanakirja 1997). Yhteiskunnan muodostavat oliot ovat ihmisiä (tai muita eliöitä). *Kuinka* ne muodostavat sen ”suuren keskinäisen oliokokonaisuutensa”, johon ne kuuluvat? Antavatpa ihmiset mitä merkityksiä hyvänsä mille tahansa, ne eivät merkitysten perusteella voi kuulua mihinkään. Olemalla tekemisissä joidenkin ihmisten kanssa ne voivat kuulua johonkin yhteiskuntaan, olla siinä mukana ja osallisia. Niiden interaktio on niiden yhteiskunta.³

Pietilän ongelman tilalle kriitikoiden ongelma

Kun edotukseni yhteiskuntatieteen yhteiskuntatieteelliseksi metodologiaksi on tällainen, merkitystutkimusta puolustavien kommenttien olisi oikeastaan pitänyt esittää, miten merkityksistä edetään käsitteellisesti ja tutkimuksellisesti yhteiskuntaan. Karvosella onkin idea merkitysten muuntumisesta sosiaalisesti todellisuudeksi, tarkastelen sitä kohta. Yhteistä kommentteille kuitenkin on, että ne *vaihtavat ongelman*. Torkkola ja Naukkarinen katsovat minun esittäneen, että ”yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tie olisi kuljettava vuorovaikutuksesta merkityksiin”, (kun heidän käsityksensä mukaan oikeastaan ”pitäisi tutkia merkityksiä ja vuorovaikutusta toisiinsa kietoutuneina ja erottamattomina ilmiöinä”, s. 28). Tosiasiassa esitän, kirjoittajien metaforaa käyttäen, että yhteiskuntatieteilijän tien olisi kuljettava vuorovaikutuksista yhteiskuntaan. Siis että yhteiskuntatieteen olennaisia tehtäviä on tutkia yhteiskuntaa (miksi sitä, siitä tuonnempaa), että yhteiskuntaan pääsee lähtemällä vuorovaikutuksista ja tutkimalla niitä (ne konstituivat yhteiskuntaa) ja ettei sinne pääse lähtemällä merkityksistä ja keskittymällä niihin (ne eivät konstituoi yhteiskuntaa, vaan jotakin muuta, ehkä kulttuuria, ehkä toimintaa).

Karvonkin määrittelee ongelman uudestaan itselleen sopivaksi, kysymykseksi merkitysten ja toiminnan relaatiosta. Relaatio on sellainen, ettei merkityksiä ja toimintaa saa erottaa toisistaan, vaan että ne on pidettävä yhdessä ”sosiaalisena käytäntönä”, jossa ”merkitykset ohjaavat vuorovaikutusta ja vuorovaikutukset tuottavat merkitystä” (s. 24). Tässä asiassa, joka siis *ei* ole asettamani ongelma, voin olla Karvosen kanssa samaa mieltä ja ajatella, että ”merkitykset ohjaavat todellisuuden tuotantoa” eli toimintaa, joka muokkaa todellisuutta.

Olisi kuitenkin kategoriavirhe pitää ideaa "merkitykset ohjaavat toimintaa/vuorovaikutusta" samaa merkitsevänä kuin (simmeliläistä) ideaa "siinä yhteiskunta, missä vuorovaikutus". Vaikka merkitykset kuinka ohjaisivat toimintaa (ja interaktio on toimintaa), ne eivät tämän voimasta muutu sen konstituutioksi, minkä vuorovaikutus asettaa: yhteiskunnan perusosiksi. Karvonen näyttää kuitenkin niin ajattelevan; siksi kannattaa syventyä hänen esimerkkeihinsä.

Prototyypinen interaktio: vaihto

"Se miten toiset [Y] merkityksellistävät henkilöä [X], määrää kuinka häntä kohdellaan eli määrää hänen olemistaan, ja tämä edelleen vaikuttaa siihen, millaisena maailma tässä kategoriassa elävälle (naiselle, miehelle, mustalle) faktisesti näyttäytyy. Toisaalta toisen määrittelyt vaikuttavat myös henkilön käsitykseen itsestään, mikä puolestaan vaikuttaa henkilön toimintaan ja vuorovaikutukseen toisten kanssa; näin määritelmät, merkitykset muuttuvat sosiaalisiksi todellisuudeksi." (Karvonen, s. 21.) Eikö tämä päättely siis osoita, että merkityksistä tulee sosiaalista todellisuutta/yhteiskuntaa ja että juuri merkityksiä tutkimalla yhteiskunnasta päästään perille? Katsotaan; asiaa voi aprikoida kahdeltakin eri kannalta. Ensiksi empiirisesti:

Sosiaalista todellisuutta, siis yhteiskuntaa, Karvosen esimerkissä on se, kuinka – tai oikeastaan *että* – Y kohtelee X:ää ja X Y:tä eli heidän interaktionsa. Sitä tutkimalla tietysti päästään perille yhteiskunnasta; tässä ei ole periaatteellista ongelmaa. Ongelma syntyy, jos aineistona on Y:n ja X:n vuorovaikutuksesta riippumattomia Y:n kielellisiä ilmauksia, joista voi löytää X:ää koskevia merkityksellistyksiä. Päästävätkö niistä Y/X-yhteiskuntaan? Sikäli päästään, että ilmaukset ovat myös raportti siitä Y:n ja X:n välisestä kontaktista, jonka perusteella edellinen ylimalkaan on tietoinen jälkimmäisestä ja voi merkityksellistää tätä. Ilmauksia tutkimalla voi myös koettaa ennustaa, miten Y:n ja X:n kanssakäyminen sujuisi, jos Y ja X joutuisivat uudelleen kontaktiin. Heidän suhteensa = yhteiskuntansa *todellisenä* on kuitenkin heidän interaktioissaan.

Toiseksi käsitteellisesti: Merkitysten maailman ja interaktioiden/yhteiskunnan maailma ovat kaksi eri maailmaa, jotka eivät edes voi muuttua toisikseen. Probleemat, jotka tulevat kysymykseen ja ovat järkeviä niissä, ovat erilaisia. Jätän merkitysten tutkijoiden esitettäväksi, mitkä ovat heidän alansa tyypillisiä ongelmia. Interaktiivisten yhteiskuntien probleemat joka tapauksessa kysyvät esimerkiksi: Keitä muodostumaan kuuluu? Millä keinoin ne ovat keskenään tekemisissä? Miten interaktio jakautuu osallisten kesken? Kuka tekee mitäkin? Keillä ovat aloitteet, ketkä vastaavat? Millaisia aloitteet, millaisia vastaukset? Miten pysyvää interaktio on, miten pysyviä osallisten interaktioasemat? Miten asemat ylimalkaan määritetään interaktiivisen datan perusteella?"

Karvosen tähän liittyvä toinen esimerkki on klassinen (se josta sosiologia oikeastaan alkoi): vaihto (*exchange; Tausch, Austausch, Wechsel*). "Yksittäisen toimijan vaihtoyhteyden pääsyn edellytyksenä", hän sanoo (s. 22), "on vaihtoarvo: toimijalla on oltava jotakin, joka kelpaa toisille. [...] Maailmanyhteiskunta tarkoittaisi työnjaollisesti hyvin erikoistunutta, globaalia vaihdannan järjestelmää. Maailmanyhteiskunnassa kaikki liittyy kaikkeen ja kaikki ovat riippuvaisia toinen toistensa tarjoamista palveluista tai osaamisesta."

Siinä Karvosen omiin ja välillisiin havaintoihin perustuva pienoisanalyysi maailmayhteiskunnasta. Mitä havaintoja hän on tarvinnut päästäkseen kuvaukseen; havaintoja siitkö, miten Y:t merkityksellistävät X:iä (ja päinvastoin)? Olete-

taan suomalainen valaisinalan firma Y, kiinalainen teleskooppivalaisimia valmistava yritys X ja Y:n X:ää koskeva merkityksellistys tyyppiä "niillä on hyvä tuote ja sopiva hinta", siis "jotakin, joka kelpaa toisille". Pääseekö tutkija juuri Y:n merkityksellistykseen perusteella tulokseen "maailmanyhteiskunta työnjaollisesti erikoistuneena, globaalina vaihdannan järjestelmänä"? Vastaan puolestanne: Ei pääse. Sitä vastoin asiasta alkaa päästä jäljille sen perusteella, että Y ylimalkaan on tietoinen X:stä ja voi arvioida tätä – että sanalla sanoen on vähintäänkin tilakontakti, interaktion alkeismuoto. Luullakseni Karvonenkin on pannut merkille Y:iden ja X:ien vaihdannallisen interaktion ja sen jälkeen rekonstruoinut vaihtajien motiivit. Mutta sen jälkeen on omituista sanoa (kursivointi minun): "Pietilälleen sijaan vuorovaikutus on tekoja ja niihin vastaamista." Vaihto on tekoja ja niihin vastaamista: Y etsii markkinoilta tavaraa T; X tarjoaa markkinoilla tavaraa T; heidän yhteiskuntansa syntyy heidän tullessaan tietoisiksi toisistaan ja lopulta vaihtaessaan tavaran T ja rahan R keskenään.

Mistä vaihtajien yhteiskunta on siis muodostunut? Y:stä, X:stä, tavaroista ja rahoista ja siitä, miten Y ja X kohtelevat tavaroiden ja rahan välityksellä toisiaan. Missä merkitys? Olipa se missä hyvänsä, sitä on vaikea löytää yhteiskunnan kokoonpanosta. Myös on ilmeistä, että tutkittiinpa Y:n X:lle ja X:n Y:lle antamia merkityksiä miten perinpohjaisesti tahansa, yhteiskunnasta itsestään ei päästä perille (edellyttäen, että merkityksellistämällä ei tarkoiteta Y:n ja X:n välisiä kommunikaatioita tai heidän mahdollisia raporttejaan tosiasiallisista kontakteistaan). Ihmiset toimivat kuka mistäkin syystä, kuka minkinlaisten merkitysten ohjaamana; mutta yhteiskunta rakentuu, kuten Lauri Mehtonen jo kauan sitten pelkisti (1976, 120), "niistä muodoista, jotka inhimillisellä kanssakäymisellä ovat".

On hyvä, että Karvonen ottaa esimerkiksi (taloudellisen) vaihdon. Nykyoloissa tavaranomistajat eivät vaihda tavaroita suoraan keskenään. Niiden vaihtosuhte on välillinen, ja välittäjä niiden keskellä on hyvinkin leveä ja mutkikas koneisto, jonka arvoituksellisimpia aineksia on *raha*. "Maailmanyhteiskunta työnjaollisesti erikoistuneena, globaalina vaihdannan järjestelmänä" on myös ja ennen kaikkea, vaikkei yksinomaan, *rahan sidostama*. Raha on kuten Simmelin seurallisuus esimerkki siitä "puhtaasta eli pelkästä yhteiskunnasta", jonka mahdollisuutta niin Karvonen kuin Torkkola ja Naukkarinenkin epäilevät. Jälkimmäisten mielestä yhteiskuntaa itseään ei pääse tutkimaan merkitysten ohi. Sellaisen yrittäminen näet jättäisi ottamatta huomioon, "että jo ilmaus 'yhteiskunta' on merkitysten täyttämä", niin ettemme voi puhua "jostakin yksiselitteisesti määritellystä ilmiöstä nimeltä yhteiskunta" (s. 27–28): meillä ei "ole pääsyä todellisuuteen sellaiseenaan, vaan se paljastuu aina jossakin kontekstissa ja horisontissa, jossa kielellä on keskeinen artikuloiva merkitys". Kirjoittajilta jää huomaamatta heidän hienoinen ristiriitaisuutensa ja se, että itse menettelen juuri heidän norminsa mukaan. Ristiriitaisuus on siinä, että jonkin paljastuessa "jossakin kontekstissa ja horisontissa, jossa kielellä on keskeinen artikuloiva merkitys", tuo jokin on jollei määritelty aivan yksiselitteisesti niin kuitenkin määritelty. Itse määrittelen yhteiskunnan Simmelin sosiologian kontekstissa ja horisontissa, jossa kielellä on tämä keskeinen artikuloiva merkitys: "siinä yhteiskunta, missä vuorovaikutus". Kun osoitan ihmisten keskinäisestä toiminnasta sen interaktion aspektin muista aineksista abstrahoituna, osoitan puhtaan eli pelkän yhteiskunnallisuuden⁵.

Olisi siis suorastaan virhe pitää merkityksiä (Simmelille ne olisivat sisältö) ja vuorovaikutuksia (vastaavasti: muoto) niin tiukasti yhteenkuuluvina, että täytyisi sanoa kuten Karvonen (s. 24): "Niitä ei voi erottaa." Niiden välille ei ainoastaan voi, vaan – yhteiskuntatutkimuksessa – pitääkin tehdä analyttinen ero.⁶

Pietilän yhteiskuntaobsessio

Jos olisin itse kritikoinut mediumteoriakirjoitustani, olisin luullakseni kysynyt: Miksi yhteiskunta? Miksi juuri sen käsitteen pitäisi määrätä yhteiskuntatieteiden tutkimushorisonttia? Käytän rahaa (mediumia nimeltä raha) esimerkkinä osoittaakseni, kuinka tärkeää on tarkennetusti juuri *yhteiskunnan* tutkimus.

Mediumteoriasta katsoen nykyaikainen maailmanyhteiskunta on siis sellaisten mediumien sidostama kuin raha (joukkoviestimetkin ovat niitä, ja on paljon muuta: liikenneväyliä ja -välineitä, puhelinverkkoja, tietoverkkoja, markkinamekanismeja ja ties mitä). Reaaliabstraktionä raha on materiaksi tullutta (melkein) puhdasta yhteiskunnallisuutta (sähköinen raha jo miltei materiastakin). Siinä, kuten Jussi Vähämäen Marx-parafraasi sanoo tavaran sielusta eli arvosta (2003), "on ennen kaikkea kyse suhteesta eri tavaroiden välillä ja niiden kautta eri ihmisten välillä". Rahassa – tai yleistäen mediumissa – siis yhteiskunta.⁸

Moderni yhteiskunta on osaltaan siksi, että on raha. Sosiologisesti määrittäisin rahan *rahan instituutioiksi* (ja samalla kutsuisin sitä finanssipääomaksi). Niitä ovat pankit ja pankkiiriliikkeet, pörssit ja arvopaperikeskukset, kehitysyritykset, luottorahastot, sijoitusrahastot, vakuusrahastot, optioyhteisöt, tilinhoitajayhteisöt, meklariliikkeet, vakuutuslaitokset ja vastaavat. Niiden toiminta on yhtä kuin niitä toimittavien ihmisten toiminta. Siis: Moderni yhteiskunta on, koska näiden ihmisten laitokset toimivat heidän toimittamanaan: tuloksena finanssipääomaksi sanomani mediumin välittämä yhteiskunnallinen suhde. Mediumteoreettiselta kannaltani ottaisin erään BBC:n johtajan vertauksen vakavammin kuin mies kenties itsekään (lainaus Elliottilta 1978, 184). Hänen mukaansa näet journalistilla "on oltava sama asenne aineistoonsa kuin pankin työntekijällä on sen rahaan – se ei ole hänen omaansa. Hän käsittelee sitä muiden ihmisten puolesta, hänen tulee säilyttää se tunnollisesti, hän ei saa koskaan ottaa sitä omaan käyttöönsä." Journalistit ja pankkitoimihenkilöt välittävät, sisältöön puuttumatta. Siinä (melkein) puhdasta yhteiskunnallisuutta. Kun esitin seurallisuuden Simmelin esimerkkinä puhtaasta sosiologiasta, tarkoitus oli osoittaa, kuinka pelkkää yhteiskunnallisuutta voi *ajatella*; ei esittää seurallista jutustelua modernin joukkoviestinnän normiksi.

Karvosen vaihdantayhteiskunnan idyllissä vaihto ei ole nollasummapeli, vaan kaikki osalliset hyötyvät. Niin voi käydä; voi käydä ja usein käykin toisin (siitä ettei pyrkii käymään toisin ks. Kangas 2002). En ole kuitenkaan kiinnostunut ensisijaisesti interaktion hyödyistä ja haitoista, voitoista ja tappioista (ne ovat oikeastaan osallisten iloja ja murheita). Yhteiskuntatieteellisesti olennaisempaa on *mediumvälitteisen interaktion rakenne ja kulku*, nimittäin siltä osin kuin ne riippuvat mediuumeja toimittavien ihmisten toiminnasta. Tällöin oletan itsekini, että merkitykset voivat ohjata (mutta eivät määrää) toimintaa. Ja se merkitsee, ettei tehtäväksi tule niinkään merkitysten tutkimus kuin se, että itse yhteiskunnan tutkijana *annan merkitystä* mediumien toimittajien toiminnalle – nimittäin sellaista merkitystä, joka esittää heidän toimintansa modernia yhteiskuntaa modernin yhteiskunnan mittakaavassa asettavana ja jonka he itsekini ymmärtävät ja voivat harkintansa mukaan ottaa toimissaan vaarin. Voidakseni antaa yhteiskuntatieteellistä merkitystä mediumien toiminnalle minun täytyy tietää, kuinka ne toimivat tosiasiallisesti ja voisivat toimia periaatteessa. Tiedon saan tutkimalla (ja perehtymällä muiden tutkimuksiin). Summaten projektissa on kysymys siitä, kuinka yhteiskuntatiede voisi ja saisi puuttua nyky-yhteiskunnan muodostuksen perusprosesseihin. Joka tapauksessa sen kuten kaikkien tätä nykyä vartenotet-

tavien yhteiskuntakonstruktioiden lähtökohtana on faktum, että ihmiset elävät elämäänsä myös maailman mitassa yhteisesti, yhteiskuntana – sanoi Thatcher tästä asiasta mitä hyvänsä.

Siitä huolimatta, että teoria kurkottaa globaaliin, sen yhteiskuntaidea on suppea, kaikkea muuta kuin kaiken kattava. Karvonen on aivan oikeassa (s. 23): "Kun yhteiskuntatieteen alaa rajataan näin, lentää ulos paljon kiinnostavaa tutkittavaa." Se oli ja on tietoinen tarkoitukseni. Niin vaikuttava rajaaminen ei olisi hyväksyttävää eikä mahdollistakaan, jos ulos lentäneelle ei jäisi mitään tutkimuspaikkaa. Mutta sellaisia toki on. Simmelin kolmen sosiologian kuviossa (jo siinä, tieteiden nykyisestä hajaannuksesta etten sanoisi hajoamisesta puhumatta) yhteiskunta *sensu stricto* on eriteltävänä puhtaassa sosiologiassa; yhteiskuntaa *sensu lato* eli myös Karvosen tarkoittamassa merkityksessä tutkitaan yleisessä sosiologiassa – ja filosofinen sosiologia on sitten vielä asia erikseen (ks. Simmel 1917/1999).

Viitteet

- 1 Olen hyötynyt huomioista ja huomautuksista, joita Veikko Pietilä esitti tämän tekstin aikaisemmasta versiosta.
- 2 Yleisen ja yleisön hajoamisesta myös Morley 1985, 32; Dahlgren 1987, 7; Härkönen 1989, 62; Väliverronen 1993, 24; Noponen 1993, 60.
- 3 Niiden kanssakäymisessä alkaa sitten syntyä muun muassa yhteisiä merkityksiä, esimerkiksi rooleja, joiden pohjalta ihmiset suunnistavat interaktiossaan. Mutta siinäkin tapauksessa yhteiskunta on merkityksissä skeema; Anthony Giddens (1984, 16–25) puhuu säännöistä ja resursseista, joita asioista perillä olevat toimijat hyödyntävät interaktiossaan. Vuorovaikutuksissa yhteiskunta on todellinen.
- 4 En sano, ettei merkityksillä ole mitään osuutta tällaisessa yhteiskuntatutkimuksessa. Ollakseen edes ymmärrettävää datan täytyy olla tutkijalle merkityksellistä; mutta hän ei niinkään hae siitä muiden merkityskonstruktiota, kuin konstruoi itse yhteiskuntatieteellistä merkitystä.
- 5 Seurallisuus ja raha ovat yhteiskunnallisuuden reaaliabstraktioita; seurallisuudessa erityisesti "kasvokkaikeus-kustelulle tyypillinen faattinen puhe, jonka tarkoituksena on pitää yllä ja rakentaa sosiaalisia suhteita ja myönteistä ilmapiiriä". Luukka 1999.
- 6 Murheellinen esimerkki tällaisen analyysikyvyn puutteesta on Viviana Zelizerin rahatutkielma (1994/1997), joka jää kauas siitä, mistä yhteiskunnan tutkimus alkaa. Zelizer katsoo koko perinteen Marxista Simmeliin, Weberiin, Schumpeteriin ja niin edelleen, kun se on pitänyt rahan selityksenä arvoa eikä merkityksiä, esittäneen etupäässä "erheellisiä käsityksiä rahasta" (mt., 5).
- 7 Kriittisesti tarkastelemani sosiaalinen konstruktionismi, laadullinen tutkimus, kulttuurintutkimus, merkitysten tutkimus jne. eivät määrittele kohdettaan yhteiskunnaksi, vaan ne sanovat epämääräisemmin tutkivansa yhteiskunnallisia ilmiöitä ja sosiaalista todellisuutta. Silti suuntaus voi kiistää, kuten Pertti Alasuutari (1996, 16–17), ponnekaasti syytöksen, ettei se tutki "itse yhteiskuntaa".
- 8 Tähän jo kirjoitukseni otsikon ensimmäisen sanan ilmaisemaan ydinideaan eivät kommentit syystä tai toisesta juuri puutu. Mediumperustaisen modernin yhteiskunnan sosiologinen muodostuma – jonka teorialatitiossa McLuhan, Ong, Innis, Meyrowitz, Postman ja kumppanit eivät ole ensimmäisiä nimiä; Parsons, Luhmann ja Habermas ovat – jää paljolti niiden filosofoinnin ulottumattomiin.

Kirjallisuus

- Ahmavaara, Yrjö (1969)
Yhteiskuntatieteen kyberneettinen metodologia ja metodologisen positivismin kritiikki. Helsinki: Tammi.
- Alasuutari, Pertti (1996)
Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994. Tampere: Vastapaino.
- Ang, Ien (1991)
Desperately Seeking the Audience. London & New York: Routledge.
- Bruhn Jensen, Klaus (1990)
The Politics of Polysemy. Television News, Everyday Consciousness and Political Action. Media, Culture & Society 12:1, 57–77.

- Burgess, Jacquelin, Carolyn Harrison & Paul Maiteny (1991)
Contested Meaning: The Consumption of News about Nature Conservation. *Media, Culture & Society* 13:4, 499–519.
- CD-Perussanakirja (1997)
Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisu nro 94. Toim. Risto Haarala, Marja Lehtinen ja muut.
- Dahlgren, Peter (1987)
Mitä se merkitsee? Tv- uutisten monitulkinta vastaanotossa. *Tiedotustutkimus* 10:3, 3–15.
- Deer, Brian (i.v.)
Epitaph for the eighties. <http://briandeer.com/social/thatcher-society.htm> (linkki tarkistettu 2.10.2002).
- Ehrnrooth, Jari (1994)
Ei kansalaiskunnosta, vaan vapaudesta ja itseyden tunnosta. Teoksessa Ilkka Niiniluoto & Paavo Löppönen (toim.) *Suomen henkinen tila ja tulevaisuus*. Porvoo: WSOY, 47–80
- Elliott, Philip (1978)
Professional Ideology and Organisational Change. *The Journalist since 1800*. Teoksessa George Boyce, James Curran ja Pauline Wingate (toim.) *Newspaper History from the Seventeenth Century to the Present Day*. London & Beverly Hills: Constable & Sage, 172–191.
- Giddens, Anthony (1984)
The Constitution of Society. *Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen (1962/1990)
Vorwort zur Neuauflage 1990. Teoksessa Jürgen Habermas. *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 11–50.
- Härkönen, Ritva-Sini. (1989)
Viestintäkasvatusta brittimaustein. *Tiedotustutkimus* 12:4, 62–64.
- Kangas, Olli (2003)
Taloudellinen kasvu, eriarvoisuus ja köyhien taloudellinen asema 1985–95. *Sociologia* 39:2, 89–103.
- Karvonen, Erkki (2000)
Johdatus viestintätieteisiin.
<http://internetix.fi/opinnot/opintojaksot/Oviestinta/tiedotusoppi/johdatusviestintatieteisiin/luento1.html> (linkki tarkistettu 29.1.2004).
- Karvonen, Erkki (2003)
Merkitystä ei saisi irrottaa toiminnasta. *Tiedotustutkimus* 26:4–5, 18–25.
- Lane, Jack (1988) Thatcherism Versus Toryism (or, Does Society Exist). *Labour & Trade Union Review* nro 7.
<http://members.aol.com/BevinSoc/17tory.htm> (linkki tarkistettu 1.10.2002).
- Lehtonen, Mikko (1996)
Merkitysten maailma: kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Tampere: Vastapaino.
- Luukka, Minna-Riitta (1999)
Meilailaan, webbaillaan ja irkkaillaan – verkkosuomen syövereissä.
<http://www.avoin.net/AvoinNet/avoinnet.nsf/0/2efcd7da468f5692c225680a00366c3?OpenDocument> (linkki tarkistettu 22.3.2004).
- Mehtonen, Lauri (1976)
Moraali ja yhteiskunta. Teoksessa Reijo Wilenius, Pellervo Oksala, Lauri Mehtonen & Matti Juntunen. *Filosofian kysymyksiä*. Johdatusta filosofiseen ajatteluun. Jyväskylä: Gummerus, 98–122.
- Morley, David (1985)
Kulttuuriset muuntumat: vastarinnan politiikka. *Tiedotustutkimus* 8:1, 29–42.
- Nojonen, Sami (1993)
Populaarikulttuurin katekismus. *Tiedotustutkimus* 16:1, 59–60.
- Pentikäinen, Anu (1999)
Sosiaalipsykologian peruskurssi.
<http://www.uta.fi/tyt/avoin/verkko-opinnot/sosiaalipsykologia/historia.html> (linkki tarkistettu 29.1.2004).
- Pietilä, Kauko (2003)
Mediumteoria yhteiskuntatieteen yhteiskuntatieteellisenä metodologiana. *Tiedotustutkimus* 26:4–5, 6–17.
- Silvo, Ismo (1991)
Foreword. Teoksessa Pertti Alasuutari, Karen Armstrong & Juha Kytömäki, *Reality and Fiction in Finnish TV Viewing*. Tutkimusraportti nro 3. Helsinki: Yleisradio, v–vii.
- Simmel, Georg (1917/1999)
Pieni sosiologia. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Sirkkunen, Esa ja Risto Kunelius (1996)
Juri Lotman rullaluvistimilla [John Hartleyn haastattelu]. *Tiedotustutkimus* 19:3, 64–72.
- Szczepanski, Jan (1970)
Sosiologian peruskäsitteet. Helsinki: Kansakulttuuri.
- Torkkola, Sinikka & Jussi Naukkarinen (2003)
Vuorovaikutuksen merkityksellisyydestä: kommentteja Kauko Pietilän artikkeliin. *Tiedotustutkimus* 26:4–5, 26–30.
- Vähämäki, Jussi (2003)
Fetisismistä. <http://megafoni.kulma.net/index.php?art=99> (linkki tarkistettu 22.3.2004).
- Väliverrotonen, Esa (1993)
Diskurssien verkossa. *Tiedotustutkimus* 16:1, 22–34.
- Yleis- ja kieliopinnot (2003)
Yhteiskuntatieteellinen koulutusala, yleis- ja kieliopinnot.
http://www.uta.fi/opiskelu/o-opas/informaatio/yhteiskuntatiet_yleis_kieliopinnot.pdf (linkki tarkistettu 15.3.2004).
- Zelizer, Viviana A. (1994/1997)
The Social Meaning of Money. Princeton: Princeton University Press.